

AVRUPA'NIN GELECEĞİ TARTIŞMASI: DEĞİŞEN KÜRESEL BAĞLAMDA TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNİ YENİDEN CANLANDIRMAK

Atila Eralp

The Future of Europe Debate: Revitalizing Turkey-EU Relations amid the Changing Global Context

This policy brief aims to contextualize the “future of Europe debate” within the changing global context. The present debate takes place within a cooperative environment in which transatlantic relations have been revitalized, with a renewed focus on the links between democracy and multilateralism both internally and internationally.

- This policy brief shows how crises have been the driving factors initiating discussions about the future of Europe. It examines post-war discussions, crises in the 1970s, and the post-Cold War debates in Europe in this context. This examination shows that these debates have been important for revitalizing and “deepening” the process of European integration as well as clarifying the limits of European integration—particularly its “elite-centered” nature, which has led to popular reactions to its “exclusionary” orientation in some critical referenda in EU member states.
- The present debate on the future of Europe, which was launched during the “Future of Europe Conference” on May 9, 2021 (Europe Day), provides an important opportunity for European citizens to discuss some of the most critical issues affecting their everyday lives, such as the green and digital transformations, health, food security, and unemployment.
- The present conference departs from previous ones as it has adopted a “people-centered” and participatory orientation and mechanisms. The conference is an important platform in which European citizens can discuss the most critical issues affecting their future amid the turbulent global context. However, as this policy brief also addresses, there are several shortcomings of this conference, which is open only to EU citizens and thus excludes the citizens of candidate countries, such as the Balkan countries and Turkey. This contradicts the conference’s inclusive, participatory, and “people-centered” aims.
- This policy brief specifically locates Turkey within the context of the “future of Europe debate.” It calls for Turkish civil society organizations and citizens to take an active part in this “people-centered” debate through collaboration with their European counterparts. This platform could help Turkish as well as European civil society organizations and citizens develop solutions to these critical future-oriented issues. Such a “people-centered” debate could foster a new “narrative” with a focus on a future-oriented agenda, particularly focusing on the green and digital transformations, which is needed not only to reenergize the EU-Turkey relationship but also for the future of Turkey.
- This policy brief concludes by underlining that a future-oriented agenda could inject new life into solving the most conflictual issues in EU-Turkey relations, such as upgrading the Customs Union, the Cyprus problem, and the escalating foreign and security tensions in the Eastern Mediterranean. The green transformation has the potential to overcome the vicious cycle affecting these problems and to help revitalize the EU-Turkey relationship. Finally, this policy brief calls for Turkish civil society organizations and citizens to put pressure on the Turkish Grand National Assembly to ratify the Paris Climate Agreement and for EU institutions and policy-makers to extend the “green deal” to its neighborhood, particularly to the crisis-ridden Eastern Mediterranean region.

Giriş

Uluslararası sistemin çalkantılı dönemlerinde gelecek tartışmaları daima ön plana çıkmıştır. İki Dünya Savaşı arasındaki ve İkinci Dünya Savaşının yarattığı yıkımdan sonraki dönemler bu tablonun en belirgin örneklerini yansıtmaktadır. Son dönemde uluslararası sistem, bir yandan neoliberal yaklaşım ve politikaların yarattığı sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin arttığı, diğer yandan ise uluslararası siyasi sistemin çok-kutuplu yapıya dönüştüğü ve yükselen popülist/otoriter eğilimlerle iç içe geçtiği bir süreçten geçmekteydi. Bu sancılı ortamın etkisiyle uluslararası sistemde gerginlikler artarken, popülist/otoriter eğilimler dünyanın değişik yerlerinde kendilerine uygun zeminler bulmaya başlamışlardı. Polanyi'nin "Büyük Dönüşüm" yapıtında ayrıntılı bir şekilde incelediği gibi böyle sancılı dönemler toplumsal tepkilerin artmasına ve çok farklı yönelişlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır¹.

Koronavirüs salgını da böyle çalkantılı bir ortama ve zamana denk gelerek, yaşanan kriz ortamını derinleştirerek, gelecek kaygılarını ve tartışmalarını alevlendirdi. Bu durum da Avrupa Birliği'nin (AB) gündeminde son yıllarda öne çıkan "Avrupa'nın Geleceği" tartışmalarına ivme kazandırdı. Koronavirüs salgını ve yaşanan sosyo-ekonomik kriz ortamı Avrupa bütünlüğünün ve temel yönelişi olan çok-terafli yaklaşımının süregelen sorunlarını ve açmazlarını daha da belirgin hale getirdi. İçinde bulunduğu bu çoklu kriz ortamı, aynı zamanda AB'ye sorunlarını gözden geçirmesi ve geleceğini farklı şekillendirmesi için yeni bir ortam yarattı. Bir yıldır ertelenen Avrupa'nın Geleceği Konferansının 9 Mayıs Avrupa Günü'nde resmen başlaması AB'ye ve Avrupa vatandaşlarına geleceklerini tartışma olanağı sunarken bu sancılı ortamdaki tartışmalar sadece Avrupa'nın geleceği açısından değil, uluslararası sistemin geleceği açısından da önemli ipuçları sağlayacaktır.

Değişen Dünya ve Çok Teraflılık

Pandemiye dönüşen Koronavirüs salgınının sosyo-ekonomik sorunlarla iç içe geçtiği yaşanan çoklu-kriz ortamı İkinci Dünya savaşından sonra ABD önderliğinde oluşan ve Avrupa bütünlüğünü de içeren çok-terafli kurumsal işbirliğinin "dışlayıcı" özelliklerini derinleştirdi. Soğuk Savaş sonrası ortamda çok-terafli kurumsal işbirliği düzeninin neoliberal iktisat politikalarına öncelik vermesi ve sosyo-ekonomik eşitsizliklerin artmasıyla, vatandaşların önceliklerinden uzaklaşması bu düzenin açmazlarını belirginleştirdi. AB'nin Anayasa Antlaşması krizi ile başlayan, finansal kriz, göçmen krizi ve Brexit bunalımı ile süren çoklu-kriz ortamı Avrupa bütünlüğünün sonu mu geliyor, bütünlükten parçalanma eğilimlerinin ağırlık kazandığı bir süreç mi başlıyor sorularını ön plana çıkardı. Bu ortamın etkisiyle AB içinde Kuzey ve Güney ülkeleri arasında dayanışma sorunları yaşandı; AB'nin temellerinden biri olan dayanışma prensibi sekteye uğradı. Ayrıca, neoliberal politikaların sonucu, vatandaşların sağlık, işsizlik ve eğitim gibi hayati önceliklerinin göz ardı edildiği bir dönem yaşandı. Bu nedenlerle, AB bir yandan dayanışmanın sekteye uğradığı, diğer yandan vatandaşların önceliklerinden uzaklaştığı, "kapsayıcı" özelliklerinin azaldığı bir ortama girdi. Ayrıca, AB kendi iç sorunlarına yoğunlaştığı için, uluslararası sistemin çalkantılı yapısı nedeniyle komşu bölgelerin artan sorunları ile yeterince ilgilenmedi ve yakın çevresinde çok-terafli işbirliğini kapsayıcı bir şekilde artıracak yaklaşımlar ve politikalar geliştiremedi.

Pandemi ortamının ağırlaştırdığı sosyo-ekonomik kriz ortamı Avrupa bütünlüğünün ve çok teraflılığının geleceğinin tehlikede olduğuna ve bu alanda siyasi risklerin arttığına işaret etmektedir. Salgın öncesi dünyada tek ve iki-terafli politikaların artması nedeniyle belirginleşen çalkantılı uluslararası ortamda Avrupa bütünlüğünün temeli olan çok-terafli kurumsallaşma ve işbirliği yaklaşımı zaten zor bir süreçten geçmekteydi. Bir yandan ABD'nin Trump yönetimiyle birlikte çok-terafli işbirliği yaklaşımından uzaklaşarak "önce Amerika" ağırlıklı tek-terafli söylem ve politikalara yönelmesi, diğer yandan Birleşik Krallıkın AB'den ayrılma süreci AB'nin çok-terafli yaklaşımına ciddi darbeler vurmuştu. Uluslararası sistemde tek ve iki-terafli yönelişlere ağırlık veren Çin ve Rusya gibi ülkelerin yükselişi ABD'nin gücünü sarstığı gibi,

AB'nin de çok-taraflı kurumsallaşma yaklaşımını zora sokuyordu. AB'nin çevresindeki bölgelerde, özellikle Akdeniz ve Orta Doğu'da yaşanan önemli sorunlar karşısında AB'nin ortak ve etkin politikalar üretme hususundaki sıkıntısı da AB'nin çok-taraflı işbirliği yaklaşımının albenisini azaltıyordu. Koronavirüs salgını böyle sancılı bir ortama denk gelerek AB'de yükselen ulus devlete ve korumacı politikalara dönüş tartışmalarına uygun bir zemin yaratarak, AB'nin zorlanan çok-taraflı işbirliği yaklaşımını daha da sıkıntıya soktu.

Avrupa bütünleşme sürecinde bu gibi ciddi tartışmalar, özellikle kriz dönemlerinde daha önce de yaşanmıştı². Geçmişten gelen tartışmalarla benzerlikler olmasına rağmen, Koronavirüs salgınının ve birlikte yaşanan sosyo-ekonomik krizin de etkisiyle Avrupa bütünleşmesi ve temeli olan çok-taraflı işbirliği yaklaşımı bu kez çok daha hayati bir testten geçmektedir. Yaşadığımız çoklu-kriz ortamının daha önceki kriz dönemlerinden üç önemli farkı vardır.. Her şeyden önce, Koronavirüs salgınının ve bununla birlikte derinleşen sosyo-ekonomik krizin sancılı ve çalkantılı bir küresel ortama denk geldiğini belirtmek gerekir. Uluslararası sistem çok-kutuplu yapıya evrilirken, aynı zamanda da tek ve iki-taraflı ilişkilerin ön plana çıktığı, çok-taraflılığın önemli engellerle karşılaştığı ve uluslararası iş birliğinin azaldığı bir süreçten geçmekteydi. İş birliğinin azaldığı bu ortamda, küreselleşmeyle birlikte sosyo-ekonomik eşitsizlikler yaygınlaşmıştı.. Avrupa bütünleşmesi ise 2008'lerden beri yaşadığı çoklu-kriz döneminin yarattığı dayanışma sorunları nedeniyle bu sancılı ortama yıpranarak girmişti. Finansal krizden sonra yaşanan çoklu-kriz ortamı, AB'nin Kuzey ve Güney ülkeleriyle, Batı ve Doğu ülkeleri arasında ciddi sorunlar doğurmuş ve otoriter-popülist eğilimlerin de güçlenmesine neden olmuştu.

Hem küresel ortamda hem de AB'de yaşanan sorunlara ek olarak Koronavirüs salgını AB'yi ve üye ülkeleri hazırlıksız yakaladı. AB ve üye ülkeleri salgının ilk döneminde kendi içlerine döndüler, sınırlarını kapattılar ve korumacı önlemlere başvurular. Bu durum ise AB'nin kriz yönetiminin ilk döneminde başarısız görünmesine ve "ulus devlete dönüş mü" tartışmalarının alevlenmesine neden oldu. Oysa sağlık alanı AB'nin değil ulus devletlerin yetki alanında olduğundan ulus devletlerin bu dönemde ağırlıklarının artması beklenen bir gelişme olmalıy-

dı. Ancak, AB bu dönemde üye devletler arasında koordinasyon sağlamakta zorluk yaşadı.. İtalya ve İspanya'da salgının yoğun yaşanması, bu ülkelere AB'nin güçlü ekonomisi olan üye ülkelerinin yardımında bulunmaması ve AB'nin yaşadığı koordinasyon sıkıntısı, Avrupa bütünleşme sürecine ilişkin kuşkuların artmasına yol açtı. Bu dönemde AB ve diğer üye ülkelerden yeteri kadar tıbbi malzeme yardımı gelmezken, Çin'in bu ülkelere tıbbi malzeme yardımında bulunması AB'nin albenisini azaltırken Çin'in temsil ettiği farklı modellerin çekiciliğini artırdı. Bu durum ise "Çin'in temsil ettiği model mi, yoksa AB'nin temsil ettiği yaklaşım mı daha etkili?" tartışmalarını alevlendirdi ve karşılıklı "anlatı mücadelelerine" yol açtı.³

Koronavirüs salgınının ilk dönemi AB'nin çok-taraflı yaklaşımının açmazlarını ortaya çıkararak dışlayıcı özelliklerini sürdürmesinin kolay olmadığını gösterdi. Bu açmazların en belirginini, AB'nin ve üye ülkelerin kendi vatandaşları ile olan ilişkilerinde kendini gösterdi. Salgın krizi vatandaşların sağlık, gıda güvenliği ve işsizlik gibi temel ihtiyaçlarını ön plana çıkarırken, bu önemli alanlarda AB ve üye ülkelerin yeterince çözüm üretmediği dikkat çekti. Uzun yıllardır uygulanan neoliberal politikaların etkisiyle piyasalara terk edilen, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin yansıdığı bu alanlarda AB ve birçok üye ülkenin çaresiz kaldıkları gözlemlendi. Bu durum ise Avrupa bütünleşme sürecinin temel sorunsalı olan "seçkinler Avrupası" tartışmalarını canlandırarak toplumsal tepkileri artırdı ve popülist eğilimleri güçlendirdi.

Bu dönem, AB üye ülkeleri arasındaki dayanışma sorunlarını da derinleştirdi. Önceki dönemlerden süregelen Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki dayanışma sorunları, salgının ilk döneminde İtalya ve İspanya gibi büyük sıkıntılar yaşayan ülkelere daha iyi durumda olan Kuzey ülkelerinin yardımdan kaçınmaları, AB ülkeleri arasındaki dayanışma sorunlarını da alevlendirdi ve AB şüpheliğini artırdı. Bu ortamda, AB'nin kendi içine kapanması ve sınırlarını kapatmasıyla, komşu bölgelerde gitgide zayıflayan albenisi daha da yıpranma sürecine girdi ve Çin gibi ülkelerin sunduğu farklı modeller ve yaklaşımlar etkisini artırdı.

Bu dönemdeki gelişmeler, AB'nin çok-taraflı iş birliğine dayanan bütünleşme sürecinin geleceğinin

hayati tehlikede olduğunu gösterirken, dışlayıcı özelliklere dayanan bu yaklaşımını sürdürmesinin zorluklarına da işaret etmektedir. Bu ortam, aynı zamanda AB'ye dışlayıcı çok-taraflı iş birliği yaklaşımının açmazlarını göstererek, Birliğe bu sorunlu yaklaşımını eleştirel bir şekilde gözden geçirme, yeniden tanımlama ve dışlayıcı yaklaşımlardan daha kapsayıcı çok-taraflılığa yönelmek için de fırsat yaratmaktadır. AB'nin çok-taraflılığını değerlendirdiğimiz politika notunda Fuat Keyman ile vurguladığımız gibi, çok-taraflılık AB için yaşamsal bir mesele olduğundan, çok-taraflılığın yok olması aynı zamanda Avrupa bütünleşmesinin sonu anlamına gelebilir.⁴ Bu nedenle AB'nin daha farklı ve kapsayıcı birçok-taraflı yaklaşıma gereksinim duyduğu görülmektedir ve bu yaklaşım AB bütünleşmesi için hayati bir önem arz etmektedir. AB'nin ve üye ülkelerin yöneticileri bu nedenle çok-taraflılığın AB için diğer bütün aktörlerden daha yaşamsal bir husus olduğunu vurgulamaktadırlar. Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen yeni döneme başlarken mesajında çok-taraflılığın AB için ne kadar temel bir husus olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur.⁵ Merkel ve Macron gibi AB'nin önde gelen ülkelerinin liderleri de bu hususu artan bir oranda dile getirmektedirler. Koronavirüs salgını sırasında AB'nin Dış Politika ve Savunma Yüksek Temsilcisi Borrel de "ulus devletlere dönüş mü?" tartışmalarının alevlendiği ortamda, çok-taraflı iş birliğinin AB için gereğini bir kez daha vurgulamıştır.⁶

Pandemi krizinin ve derinleşen sosyo-ekonomik kriz ortamının ne gibi değişikliklere yol açacağı önmümüzdeki dönemin en can alıcı sorunu olarak dikkat çekmektedir. Bazı araştırmacılar, yaşanan kriz ortamının var olan sorunları daha da derinleştireceğini ancak büyük bir değişime yol açmayacağını savunurken diğer araştırmacılar ise önemli değişikliklerin kaçınılmaz olduğunu öne sürmektedirler.⁷ Ancak, temel konularda büyük tartışmaların yaşanacağı bir ortama girdiğimiz belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ulus devlet-küreselleşme, kriz-bütünleşme, devlet-piyasa, otoriterlik-demokrasi gibi konularda canlı tartışmalar yaşanacaktır. Salgınlar üzerine araştırmaları ile tanınan Snowden'ın katkıları da veba salgını gibi büyük salgınların toplumların ve devletlerin hayatlarında önemli etkilerde bulunduğunu ve değişimlere yol açtığını göstermektedir.⁸

AB diğer aktörler gibi bu önemli tartışmalar sürecinden geçerken, birçok aktörden farklı olarak AB bütünleşmesinin temeli olan çok-taraflı iş birliği yaklaşımını gözden geçirerek, daha kapsayıcı yönde değiştirme sorunu ile karşı karşıya kaldı. AB'nin geçmişten farklı olarak bu kez söylemle yetinmemesi ve yaşanan sorunlara kapsayıcı yaklaşımlar ve çözümler üretmesi gerekmektedir. AB ve üye ülkelerin her şeyden önce kendi vatandaşlarının sağlık, gıda güvenliği ve işsizlik gibi temel sorunlarına öncelik verecek çözümler üretmesi kritik önem arz etmektedir. Bu çözümleri üretebilmek içinse devletlerin neoliberalizmin etkisiyle düşen krizlere müdahale kapasitelerini güçlendirmeleri ve AB'nin de koordinasyon işlerini daha kapsayıcı bir şekilde yerine getirmesi gerekmektedir. AB ve üye ülkelerin salgın krizinin ilk aşamasından sonra temel konularda dersler çıkararak vatandaşların ihtiyaçlarına öncelik veren çözümlere yöneldiklerinin ilk işaretleri ortaya çıkmaktadır. Avrupa'nın geleceğine ilişkin tartışmaların "Avrupa'nın Geleceği Konferansı" ile vatandaşlara açılmasının düşünülmesi bu yönde olumlu bir gelişmedir. Pandemi nedeniyle bu yıl 9 Mayıs Avrupa Gününde başlayan Konferans, vatandaşların hem katılımının sağlanması hem de sorunlarının anlaşılması açısından AB'ye önemli fırsatlar sunabilir ancak bu fırsatlar kapsayıcı çözümlerin öncelik kazanmasıyla etkin bir şekilde değerlendirilebilir.

AB açısından kapsayıcı çok-taraflı iş birliğini geliştirmek için diğer bir kritik husus, AB üyesi ülkeler arasındaki yıpranan dayanışma sürecidir. Salgın krizinin ilk dönemi, incelediğimiz gibi bu sorunun derinleşmesine neden olmuştur. Salgın krizinin pandemiye ve sosyo-ekonomik krize dönüştüğü, üye ülkeler arasındaki ve ülkelerin içindeki eşitsizliklerin arttığı, işsizlik sorununun kritik boyutlara ulaştığı bu ortamda, AB ve daha iyi ekonomik koşullara sahip üye ülkelerin bu alanda kapsayıcı çözümler üretmeleri hayati önem taşımaktadır. Avrupa Komisyonu'nun yanı sıra Almanya, Fransa gibi önde gelen üye devletlerin bu kez İtalya ve İspanya gibi Güney ülkelerinin sorunlarına hassas davranarak "Kurtarma Fonu" (Recovery Fund) yaratma çabaları ve bu fonun hibe şeklinde olmasına öncelik vermeleri yerinde bir girişimdir. Bu girişimlerin fon oluşturulmasıyla başlayarak uzun vadeli sorunlara kapsayıcı çözümler üretecek bir plana dönüşmesi de sağlanmalıdır. Uzun vadeli bu plan oluşturulurken, AB ve üye devletlerin iktisat politikalarına

damgasını vuran neoliberal uygulamaları gözden geçirerek piyasacı yaklaşımdan ziyade insanların temel ihtiyaçlarına öncelik veren kapsayıcı yaklaşımlara yönelmeleri kritik önem arz etmektedir.

Çok-tarafılılıkta yeni yaklaşımlara yalnızca Avrupa içinde değil; AB'nin komşuları ile ilişkilerinde de ihtiyaç duyulmaktadır. Komşuları ile ilişkilerinde albensi yıpranan AB, bu ilişkilerinde de daha kapsayıcı olma ve somut alanlarda işleyen ortaklıklar yaratma sorunu ile karşı karşıyadır. AB, uzun zamandır temel strateji belgelerinde, Global Strateji gibi, komşu bölgelerde dayanıklılığı artırmanın önemini vurgulayarak, ortaklıklar yaratılması gereğine işaret etmektedir. Ancak, bu alanda beklentiler yeterince karşılanmamıştır. Pandemi ortamı ve derinleşen sosyo-ekonomik kriz AB'ye bu yönde yeni bir adım atması gerektiğini göstermiştir. Bölgesel aktörlerin rolünün artacağı sancılı uluslararası ortamda AB'nin bölgesel eğilimlerini etrafında duvarlar yaratmış bir "kale Avrupa" yaklaşımıyla mı yoksa bir "deniz feneri Avrupa" şeklinde mi tanımlayacağı sorusu önemli bir yol ayrımı olacaktır.

Uluslararası çalkantılı ortamda sarsılan çok-tarafılı işbirliği yaklaşımı ABD'de Trump'ın başkanlığı kaybetmesi ve Biden'in seçimleri kazanmasıyla yeniden canlanma olanağına kavuştu. Biden seçim sürecinde ve sonrasında yönetimdeki ilk icraatlarıyla sekteye uğrayan transatlantik ilişkileri ve çok-tarafılı işbirliğine yeniden ivme kazandıracığının işaretlerini vermektedir. Bu çerçevede Trump döneminin tek-tarafılı politikaları sonucu çekildiği Paris İklim Anlaşması'na geri dönmesi ve Uluslararası Sağlık Örgütü'nden çıkma kararının iptal edilmesi, ABD'nin çok-tarafılı yaklaşıma dönüşünün belirgin göstergeleri olarak dikkat çekmektedir. Biden yönetiminin vaat ettiği gibi İklim Değişikliği Liderler Zirvesi'ni 22-23 Nisan tarihlerinde toplaması, iklim değişikliği konusunun çok-tarafılılık açısından merkezi konumda olacağını göstermektedir. Biden yönetiminin çok-tarafılı işbirliğine ivme kazandırırken, aynı zamanda demokrasi ve insan hakları konularına öncelik vereceğini sürekli vurgulaması ulusal ve uluslararası konularda farklı bir yönelişe gireceğinin sinyallerini vermektedir. Biden yönetiminin demokrasi konusuna sadece iç politikada değil; uluslararası alanda da güvenlik sorunu olarak yaklaşması, popülist/otoriter eğilimler ile mücadele konusuna öncelik vereceğini göstermektedir.

ABD'nin, iç politikada ve uluslararası alanda bu yeni yönelişleriyle çok-tarafılılık ve demokrasi birlikteliğine hız kazandırması, AB içinde de çok-tarafılılık yaklaşımının değişen transatlantik ilişkiler ortamında tekrar canlanmasını sağlamaktadır. Uzun süredir tek-tarafılı yaklaşımların uluslararası sistemde ağırlık kazanması ve ABD'nin Trump döneminde "Amerika öncelikli" tek-tarafılı politikalara yönelmesi sonucu, AB hayati önemi olan çok-tarafılı yaklaşımlarında yalnız kalmıştı. Biden yönetiminin yeni yaklaşımıyla birlikte, AB'nin tekrar çok-tarafılı politikalarında ABD ile ortak hareket etme olanağı doğmaktadır.

Değişen transatlantik ilişkiler çerçevesinde uluslararası sistemde çok-tarafılı işbirliğinin nasıl şekilleneceği kritik önem arz etmektedir. Soğuk Savaş ve sonrası dönemlerde olduğu gibi "dışlayıcı" özelliklerin ağır bastığı bir yaklaşım sürece mi, yoksa bu alanda temel bir paradigma değişikliği olacak mı sorusuna verilecek cevap geleceği belirleme açısından ip uçları verecektir. Bu konuda can alıcı sorunların en başında yeniden canlanan çok-tarafılılığın siyasal iktisadi nasıl şekillendireceği gelmektedir. Özellikle, son dönemlerde olduğu gibi neoliberal siyasal iktisat yaklaşımı ve politikalarının sürmesi halinde yaşanan çoklu-kriz ortamında sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin artacağı aşikârdır. Pandemiyle ve yaşanan sosyo-ekonomik sorunlarla hayati önem kazanan vatandaşların sağlık, işsizlik, gıda güvenliği, eğitim ve çevre gibi konularına öncelik verilip verilmeyeceği hususu yeni yaklaşımların "kapsayıcılık" boyutunun geleceği açısından belirleyici olacaktır. Bu konuların yanı sıra, değişen uluslararası sistemde çok-tarafılı kurumsallaşmanın nasıl sağlanacağı, hiyerarşik ve eşitsiz yapılardan eşitlikçi ve daha çoğulcu yapılara nasıl yönelineceği de temel sorunların başında gelmektedir. Bir yandan iç ve uluslararası alanda otoriter/popülist yaklaşımlarla mücadele ederken, diğer yandan Çin ve Rusya gibi ülkeleri salgın ve iklim değişikliği gibi küresel sorunlarda çok-tarafılı yaklaşımlara dâhil etmek yeni çok-tarafılılığın geleceği için göz ardı edilemeyecek bir sorundur. Diğer yandan ise bu ülkelerin temsil ettiği otoriter/popülist ve tek tarafılı iç ve uluslararası yaklaşım ve politikalarla mücadele etmek günümüzdeki çalkantılı uluslararası sistemin en can alıcı meselelerinden birini oluşturmaktadır.

Avrupanın Geleceği Tartışmaları

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki dönem Avrupa tarihinde ve geleceğini belirlemede önemli bir dönüm noktası olmuştur. E. H. Carr'ın özlü ifadesiyle Avrupa'nın "yirmi yıllık krizinin" ardından gelen İkinci Dünya Savaşı büyük bir yıkıma yol açarken, uzun asırlar boyunca savaşı normal ilişki tarzı olarak yaşayan Avrupa'da farklı bir gelecek yaratma için yeni arayışların ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁹ Savaş ve ulusal devlet ilişkisi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan C. Tilly'nin çarpıcı ifadesiyle "savaşların devletleri, devletlerin savaşları yarattığı" dönem İkinci Dünya Savaşının yol açtığı yıkımdan sonra yerini savaşın ve savaş-devlet ilişkisinin sorgulandığı bir dönüşüme bırakmıştır.¹⁰ Bu süreçte savaşlar yoluyla değil, başka yollarla da değişimin olabileceği anlaşılmaya başlanmış ve Avrupa bütünleşmesi ile ilgili tartışmalar ve yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşımlar Avrupa'da yeni bir geleceğin inşasının alışlagelmiş ilişki tarzları ile olamayacağını, ancak devletlerin egemenliklerinin paylaşıldığı ve devredildiği yeni bir uluslar üstü kurumsallaşma ile mümkün olabileceğini vurgulamışlardır.¹¹ Bu çabalar, Avrupa bütünleşmesinin yansıması olan Avrupa Kömür ve Çelik Birliği ve Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi bugünkü AB'nin kökeni olan kurumların yaratılmasını sağlamıştır.

Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni bir gelecek oluşturan ve Avrupa'nın dönüşümünü sağlayan bütünleşme projesi temelde çok-tarafli kurumsallaşmanın en belirgin örneğini oluşturmaktadır. Ancak, Soğuk Savaş ortamının iki-kutuplu dünyasında şekillenen bütünleşme projesi bu ortamın etkisiyle Batı İttifakının uzantısı olarak algılanmış, bundan dolayı da kapsayıcılık açısından sorunlu özellikler taşımıştır. Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'nın Batısı ve Doğusunun birleşme süreci de kapsayıcılık açısından ciddi sorunlar yansıtıyordu. Krastev ve Holmes'in kapsamlı ve zihin açıcı çalışmalarında gösterdikleri gibi bu süreç Merkezi ve Doğu Avrupa'da sancılı bir şekilde yaşadıkları "Sovyet ortodoksi" düzenini hatırlatan bir şekilde yeni bir ortodoksi düzeni olarak, ancak bu kez "neoliberal ortodoksi" şeklinde algılandı.¹² Özellikle, Macaristan ve Polonya'da dikkati çeken bu algılama zamanla bu ülkelerde "Avrupa'ya dönüşten" ve çok-tarafli kurumsallaştırmanın yaygınlaşmasından ziyade

otoriter/popülist eğilimlerin güçlenmesine neden oldu.

Avrupa bütünleşme sürecinde gelecekle ilgili önemli tartışmalar incelendiği gibi daha önce de, özellikle kriz dönemlerinde yaşanmıştı. Avrupa bütünleşmesinin ilk yılları bu tartışmaların yoğunlaştığı dönemdi; ancak, bu dönemde ulus devletlerin karşılaştıkları sorunlar ulus devletlere ve korumacı önlemlere ağırlık vermek yerine Avrupa bütünleşmesi yoluyla aşıldı. Avrupa'nın en önemli sorunlarından olan ve 20'nci yüzyıla damgasını vuran "Almanya sorunu" Avrupa bütünleşmesinin yarattığı "barışçıl değişim" ortamında çözüme kavuştu. Bu dönemi ayrıntılı inceleyen A. Milward'ın veciz ifadesiyle "ulus devletleri Avrupa'nın kurtardığı" bir süreç yaşandı.¹³ İkinci Dünya Savaşından yıkık ve sorunlu çıkan Avrupa devletleri, Avrupa bütünleşmesi yoluyla zamanla ekonomik ve siyasi olarak güç kazandılar. Aynı şekilde 1970 ve 1980'lerde Avrupa devletleri ekonomik sorunlar yaşarken ve Avrupa bütünleşmesi sıkıntılı süreçten geçerken, gelecek tartışmaları tekrar yoğunlaştı. Bu kriz dönemi de "tek pazar" yaratma alanında uzlaşarak ve bu yönde kapsamlı reform çalışmalarına öncelik verilmesiyle aşılabildi.

Avrupa'nın geleceği ile ilgili en kapsamlı tartışmaların yakın dönemdeki örneği 2000'li yılların başlarında gerçekleştirilmiş olan Anayasa Konvansiyonu'dur. Genişleme ve derinleşme tartışmalarının yoğun yaşandığı bu dönemde; AB, Merkezi ve Doğu Avrupa'ya büyük genişleme dalgasının yaratabileceği sorunları aşmak için kapsamlı bir reform çalışmasına ve genişlemeyle birlikte derinleşmeye ihtiyaç duyuyordu. Bu nedenle AB resmi kurumların ve devletlerin yanı sıra birçok sivil toplum kuruluşunun da katıldığı anayasa antlaşması hazırlamak amacıyla kapsamlı bir konvansiyon çalışmasına girmiştir. Türkiye'den de resmi katılımın yanı sıra sivil kuruluşların da katıldığı bu Konvansiyonun yoğun çalışmalar sonunda ortaya çıkan Anayasa Antlaşması AB'nin resmi kurumlarınca onaylanmış, ancak Fransa ve Hollanda gibi iki kurucu ve önemli AB üyesinde referandumlarda hayır oyu çıkmasıyla sekteye uğramıştır. Bu gelişmeler AB için gerekli olan kapsamlı derinleşme hususunu, kurumsal yapısının ve karar alma süreçlerinin geleceğini olumsuz etkilerken, aynı zamanda da Avrupa'da art arda yaşanacak krizlerin habercisi olmuştur.

Roma Antlaşması'nın 60'uncu yılı kutlamaları sürecinde dönemin Avrupa Komisyonu başkanı Juncker Avrupa'nın geleceğine ilişkin kapsamlı bir rapor hazırlayarak, AB kurumlarını da bu önemli tartışmaya katarak, gelecek tartışmalarına öncülük etti.¹⁴ Avrupa'nın geleceğine ilişkin beş senaryonun ayrıntılı bir şekilde dile getirildiği bu rapor, "aynı Avrupa," "daha az Avrupa," "daha fazla Avrupa" ve "farklı Avrupa" ana başlıklarında gruplandırılacak gelecek olasılıklarına işaret ediyordu.¹⁵ Bu senaryolar arasında en büyük ilgiyi "farklı Avrupa" senaryosu çekti. Bu senaryo diğerlerinden farklı olarak Avrupa bütünleşmesinin alışlagelmiş yaklaşım ve politikalar ile ilerleyemeyeceğini, kademeli ve esnek bütünleşmeye dayalı bir kurumsallaşmanın gerekli olduğunu vurguluyordu. Uzun zamandır akademik çalışmaların konusu olan bu yaklaşım AB'nin kurumsal yapısının sözcüleri ve siyasi aktörleri tarafından tartışılmaya açılıyordu. Macron ve Merkel gibi Avrupa'nın önde gelen liderlerinin katılımıyla yoğun bir tartışma ortamı yaşandı. Avrupa Parlamentosu'nda AB üye devletlerin liderlerinin katıldığı tartışmalar ilgiyle karşılandı. Ancak temelde "farklı Avrupa" konusundaki tartışma ağırlıklı olarak Avrupa'nın siyasi ve akademik seçkinleri arasında, özellikle AB'nin çekirdek ülkelerinin (Almanya ve Fransa gibi) başını çektiği bir tartışma olarak şekillendi. Bu nedenle AB içindeki parçalanma eğilimlerine çare olamadı; dayanışmayı güçlendiremedi. Ayrıca, bu tartışma AB üyelerinin katıldığı AB'nin iç sorunlarına yoğunlaşan bir seyir izledi. Oysa uluslararası sistemin çalkantılı ortamında AB'nin kendi iç sorunlarının yanı sıra, komşu bölgelerdeki kritik sorunlara da ağırlık vermesi ve iş birlikleri oluşturması gerekirken, "farklı Avrupa" yaklaşımı kendi dışında kademeli entegrasyon nasıl geliştirilebilir sorusunu göz ardı etti. Bu tartışma "dışlayıcı" bir yaklaşımla yalnızca AB'nin kendi içinde kademeli esnek entegrasyon nasıl geliştirilebilir sorusu üzerine yoğunlaştı. Esnek kademeli entegrasyon yaklaşımıyla hem aday ülkelerle hem de komşu ülkelerle kapsayıcı kurumsal ilişkiler kurulması potansiyeli varken, bu yönde çalışmalar yeterince ağırlık kazanamadı. Oysa AB'nin kendi stratejik belgeleri, örneğin Global Strateji Belgesi (2016), AB'nin çalkantılı uluslararası ortamda çok-terafli ilişkileri geliştirmesi için farklı aktörlerle iş birliğine, özellikle komşu bölgelerdeki aktörlerle ortaklıklara gereksinim duyduğunun altını çiziyordu. Ancak, "farklı Avrupa" tartışmaları bu önemli

konuda ne gibi kapsayıcı yeni yaklaşımlar oluşturulması gerektiği konusuna ağırlık vermedi. Bunun örnekleri özellikle komşuluk politikalarına ve savunma/dış politika konularına yansdı. Bu alanlarda gerekli somut iş birlikleri kapsayıcı ve çok-terafli iş birliğini artıracak yönde gelişemedi.¹⁶

"Farklı Avrupa" tartışması "daha az Avrupa" ve "daha fazla Avrupa" karşıtlığına yeni açılımlar getirmesi açısından önemli bir çıkış olmasına karşın, tartışmalarda ağırlığı AB içi kurumsal konular kazandığından, AB'nin karşı karşıya olduğu temel sorunlara çare üretmekte yeterince etkin olamadı. Sosyal ve ekonomik eşitsizlik ve hukukun üstünlüğünün önemi gibi konular tartışılmakla birlikte, bu sorunların ortaya çıkmasında büyük rolü olan neoliberal ekonomi politikaları eleştirel bir şekilde gözden geçirilmedi; tam tersine bu politikalar giderek otoriterleşen bir ortamda artarak devam etti. "Farklı Avrupa" neoliberal politikalarından ayrılan, sosyal ve ekonomik eşitsizliklere çözüm üreten, yeni bir siyasi iktisat anlayışına ağırlık veren yaklaşımları ve politikaları ön plana çıkaramadı. Bu durumun hem Avrupa içinde, hem de komşu bölgelerle dayanışmayı yıpratıldığı ve çoklu-kriz ortamında popülist/otoriter eğilimlerin güçlenmesi yönünde uygun zemin yarattığı yeterince anlaşılamadı. Bu nedenlerle AB'nin çok-terafli işbirliğinin son yıllarda dışlayıcı özelliklerini aşamadığı, "farklı Avrupa" yaklaşımının da gerekli hale gelen kapsayıcı yaklaşımları yeterince ortaya koyamadığı dikkati çekmektedir.

Avrupa'nın geleceğine ilişkin tartışmaların durgunlaştığı ortamda Fransa Cumhurbaşkanı öncülüğünde geçtiğimiz 9 Mayıs'ta başlatılan Avrupa'nın Geleceği Konferansı gündeme geldi. Avrupa'nın içinden geçtiği çoklu-kriz ortamında Koronavirüs salgını ve artan sosyo-ekonomik sorunlar Avrupa'nın geleceğine ilişkin tartışmaları alevlendirdi. Geçmişten farklı olan, bu durumu tetikleyen çok-katmanlı ve art arda yaşanan krizler nedeniyle, AB'nin toplumsal meşruiyetinin, bütünleşme ve çok-terafli yaklaşımının geleceğinin tehlikeye girmesidir. Geçtiğimiz yıl 9 Mayıs Avrupa Günü'nde toplanması planlanan Avrupa'nın Geleceği Konferansı Koronavirüs salgını nedeniyle sonbahara ertelenmişti. Ancak, Konferans salgının sürmesi ve Konferansa kimin liderlik yapacağı hususunda süregelen tartışmalar nedeniyle bu yıl 9 Mayıs Avrupa Günü'nde resmen başlatıldı. Avrupa'nın Geleceği Konferansı'nı yürütmek

üzere belirlenen Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi temsilcilerinden oluşan Yürütme Heyeti bu Konferansın “dijital platformunu” 19 Nisan’da başlattı. İki yıl sürmesi öngörülen Konferans bu ertelemeler sonucu bir yılda sonlandırılmak durumunda kaldı. Konferansın bu kısa süre içinde yoğun bir gündemi bulunmakta, bu nedenle bu gündemin daraltılması ve Avrupa’nın geleceği açısından temel sorunlar olan yeşil dönüşüm, dijital dönüşüm, sağlık, işsizlik ve küresel Avrupa gibi konular üzerinde yoğunlaşması önerileri yapılmaktadır.¹⁷ Avrupa’nın Geleceği Konferansı’nın diğer gelecek tartışmalarından en önemli farkının vatandaş merkezli olması, Avrupa vatandaşlarını dijital platform yoluyla katılımcı bir şekilde Avrupa’nın geleceğini şekillendirme tartışmalarında ön plana çıkarmasıdır. Bu yaklaşımla, bir yandan “seçkinler Avrupası” algısının değiştirilmesi, diğer yandan artan otoriter/popülist eğilimler karşısında vatandaşların önceliklerine katılımcı bir şekilde yer verilerek demokratik eğilimlerin güçlenmesinin amaçlandığı dikkat çekmektedir. Ancak, Avrupa vatandaşların önerilerinin somut politikaları nasıl şekillendireceği ve nasıl bir süreçten geçeceği henüz netleştirilmemiştir.¹⁸

Avrupa’nın Geleceği Konferansı’nın özellikle ABD’de Biden yönetiminin işbaşına gelmesinin yarattığı transatlantik ilişkilerdeki olumlu değişim ortamında gerçekleşmesi önem arz etmektedir. Bir yıldır ertelenen Konferansın Biden yönetimi döneminde başlaması zamanlama açısından uygun bir zamana denk gelmektedir. Avrupa’nın geleceğine ilişkin gündeminde olan konuların Trump yönetiminden farklı olarak Biden yönetiminin de öncelikleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda AB ve Avrupa vatandaşları bazı temel konularda yalnız kalmayabilirler ve bu konuları daha geniş platformlara taşıma olanağına kavuşabilirler. Bu değişen ortamda AB ve Avrupa vatandaşlarının Avrupa bütünleşmesinin temelleri olan demokrasi ve çok-tarafılık ilişkisini kapsayıcı bir şekilde tanımlayıp tanımlayamayacakları hususu hayati bir sorun olarak belirlemektedir. Bir yandan, vatandaşların artan sağlık, işsizlik, gıda güvenliği, eğitim ve çevre gibi temel ihtiyaçlarına kapsayıcı bir şekilde yaklaşılması, retorikle yetinilmemesi ve vatandaşların somut önerilerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Diğer yandan ise Avrupa’nın geleceği ile ilgili tartışmaların sadece AB ve AB vatandaşları arasında değil, aday ülkeleri,

hatta komşu ülkelerinde katılımı sağlanarak daha kapsayıcı bir şekilde tartışılması özen gösterilmesi gereken bir husustur. Ancak, AB’nin Avrupa’nın Geleceği Konferansı’na sadece AB ülkelerinin vatandaşlarını dâhil ederek, Balkan ülkeleri ve Türkiye gibi aday ülkeleri ve vatandaşlarını dışarda tutması kapsayıcılık ve katılımcılık açılarından sorunlu bir yaklaşım olarak dikkat çekmektedir. Özellikle Avrupa’nın geleceği bakımından yeşil ve dijital dönüşüm gibi temel konuların yoğun tartışılacağı bir Konferansın sadece AB vatandaşlarına açılması, aday ülkelerin, hatta komşu ülkelerin vatandaşlarının dâhil edilmemesi hayal kırıklığı yaratmaktadır. Avrupa’nın geleceğini etkilemesi düşünülen böyle bir Konferansın AB’nin geleceği konferansına dönüştürülmesi AB’nin dışlayıcı özelliklerini sürdürdüğü sonucunu doğuracağından bu sancılı uluslararası ortamda öngörülen yararı sağlayamayacaktır.

Gelecek Tartışmaları ve Türkiye

Uluslararası sistem çalkantılı bir dönemden geçerken ve Avrupa’da gelecek tartışmaları ön plana çıkarken, Türkiye’nin de, özellikle sivil toplum kuruluşlarının bu tartışmaları yakından izlemesi ve katkılarda bulunması göz ardı edilmemesi gereken önemli bir husustur. Avrupa’nın Geleceği Konferansı’na Türkiye’nin dâhil edilmemesi hayal kırıklığı yaratmasına karşın, Türkiye sivil toplum örgütlerinin ve vatandaşlarının bu tartışmalara Avrupa’da yakın ağlarla ilişki içinde katkılarda bulunmaları mümkündür. Bu olasılık değerlendirilirken, AB’nin son Zirve kararlarında vurgulanan Türkiye’yle “halktan halka” ilişkilerin geliştirilmesine ağırlık verileceği noktasından hareketle, AB’nin Avrupa’nın Geleceği Konferansı’na Türkiye vatandaşlarının katılmasının sağlanması için çaba sarf edilmelidir. Avrupa halklarının ilişki halinde Avrupa’nın geleceğine ilişkin temel sorunları tartıştığı bir platformdan Türkiye’nin dışlanmasıyla, “halktan halka” ilişkileri geliştirilmesinin mümkün olmadığı, bu durumun çok sakıncalı “çifte standart” yarattığı ve zayıf olan güven ilişkisini daha da zedelediği ortaya konmalıdır. Hem AB nezdinde, hem de Avrupa’daki sivil toplum kuruluşlarıyla ilişki halinde bu durumun sakıncaları dile getirilmelidir. Diğer aday ülkeler olan Balkan ülkelere ilişkin yeni açılımların olasılıklarının tartışıldığı ortamda, bu durum kritik önem arz etmektedir.

Türkiye-AB ilişkilerinin tıkanıdığı ve kısır döngü içerisinde aynı tartışmaların yaşandığı ortamda, Türkiye'nin özellikle AB-Türkiye ilişkilerinin geleceğini yeniden düşünmek ve katkıda bulunmak açısından Konferans yararlı ve uygun bir zemin oluşturmaktadır. Transatlantik ilişkilerde Biden'ın başkan olmasıyla yaşanan değişiklik, ABD'nin iç ve uluslararası yönelişlerinde demokrasi ve çok taraflı kurumsallaşma birlikteliğini vurgulaması, AB'nin önem verdiği bu konularda artık yalnız olmadığını göstermektedir. AB sözcüleri de bu yılın ilk döneminde özellikle bu konuları ön plana çıkarmışlardır. Avrupa'nın Geleceği Konferansı'nda da bu konulargündemde olmaya devam edecektir. AB'nin önceliği olan dijital ve yeşil dönüşüm gibi konuların Biden yönetiminin de önceliği olarak gündemde üst sıralara gelmesi, yeniden tanımlanmakta ve şekillenmekte olan çok-taraflı işbirliğinin temel ekseninin bu sorunlar etrafında inşa edileceğinin işaretlerini vermektedir. Vatandaşların temel ihtiyaçları olan sağlık, işsizlik, gıda güvenliği ve hukukun üstünlüğü gibi konular da canlanan transatlantik işbirliğinin temel konuları haline gelmektedir. Avrupa'nın Geleceği Konferansı'nın da ana gündem maddelerini bu can alıcı konuların oluşturacağı, Avrupa vatandaşlarının "aşağıdan yukarıya" somut önerilerini geliştirecekleri, demokratik ve katılımcı bir platform söz konusudur. Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin ve vatandaşların da bu değişen ortamdan yararlanarak nasıl bir gelecek istedikleri ve Avrupa'nın geleceğinde kendilerini nasıl gördükleri konularında katkılarını paylaşmaları göz ardı edilmemesi gereken bir meseledir. Bu ortam hem "içe kapanan" ve kısır tartışmalar içerisine giren Türkiye'nin uluslararası sistemi etkileyecek tartışmaların parçası olmasına, hem de tıkanan Türkiye-AB ilişkilerine yeni bir soluk ve gelecek tartışmaları çerçevesinde yaklaşma olanağı sağlayacaktır.

AB'nin son zirvelerinde Türkiye önemli bir gündem maddesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye, 1990'ların sonları ve 2000'lerin başlarında da AB'nin gündemindeydi, ancak o dönemde aday ülke olarak genişleme sürecinde ilerleyen, reformları başarıyla yürürlüğe koyan, müzakere sürecine hazırlanan bir Türkiye vardı. Günümüzde ise müzakere sürecinde aday ülke konumundan hızla uzaklaşan, stratejik ortak konumu da sekteye uğrayan, AB ile uzlaşmazlık konuları artan "üçüncü ülke" ve komşu statüsüne kayan bir Türkiye bulunmaktadır.

Son zirve kararlarının gösterdiği gibi AB-Türkiye ilişkileri tıkanmış durumdadır; yeni yaklaşımlara ihtiyaç duymaktadır.¹⁹ Son zirvelerde, özellikle Doğu Akdeniz'deki dış politika/güvenlik sorunları ön plana çıkmakta ve Türkiye'nin tek-taraflı dış politika/güvenlik politikaları yoğun bir şekilde eleştirilmektedir. Türkiye'nin iç politika sorunlarının yanı sıra, dış politika/güvenlik yaklaşımlarındaki tek taraflı eğilimleri de AB-Türkiye ilişkilerinde uzlaşmazlığı artıran temel konular haline dönüşmüştür. AB'nin Mart ayındaki son zirvesinden önce Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki gerginlikleri yumuşatmak yönünde gayretleri olmasına karşın, bu durumun ne kadar süreceği belirsizliğini korumaktadır; iç politika konularında ise gerginlikler sürmektedir.

Türkiye-AB ilişkileri göç ve güvenlik/dış politika konularının ağırlık kazandığı bir gündem tarafından şekillenmektedir. Oysa AB'nin ve transatlantik ilişkilerin gündemi geleceğe dönük bir şekilde yeşil ve dijital dönüşüm gibi konulara yönelmekte; yeniden canlanan çok-taraflı işbirliğinin merkezinde bu konular bulunmaktadır. Uzun zamandır kısır döngü içinde seyreden gümrük birliğinin güncellenmesi meselesi ve Kıbrıs sorunu gibi AB-Türkiye ilişkilerini tıkayan konuların geleceğe dönük yeşil ve dijital dönüşüm çerçevesinde değerlendirilmesi ilişkilere yeni bakış ve soluk getirme olanağı sunmaktadır. Doğu Akdeniz'de enerji alanındaki gerilimlerin ve güvenlik/dış politika konularında artan uzlaşmazlıkların bu kapsamda ele alınması farklı ve işbirliğini artıracak çözümlere uygun zemin oluşturabilir. AB, kendi içinde ve Balkan ülkelerinde yeşil dönüşüm gibi geleceğe dönük yaklaşımlara öncelik verirken, aynı önceliğin son zamanlarda tırmanan uzlaşmazlıkların ve gerginliklerin yoğun yaşandığı Doğu Akdeniz bölgesinde de geliştirilmesi yönünde çaba sarf edilmelidir. Geleceğe dönük bu gündemde ilerlemek için Türkiye'nin Paris İklim Anlaşması'nı onaylaması ivedilikle gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'nin geleceği için hayati önem taşıyan bu konuda birlikte hareket ederek vakit kaybetmeden baskı oluşturmaları gereken bir dönemden geçilmektedir.²⁰ Avrupa'nın Geleceği Konferansı bu konular etrafında şekilleneceğinden, bu Konferansta etkin katkıda bulunmak için Paris İklim Anlaşması'nın onaylanması elzemdir.

Türkiye'nin iç ve uluslararası eğilimlerine hâkim olan otoriter/ popülist ve tek-taraflı yönelişler Tür-

kiye'yi yalnızlaştırırken, aynı zamanda da “geleceğini” sorunlu hale getirmektedir. Bu durumdan yorulan Türkiye'nin sivil toplum kuruluşları ve vatandaşları yeniden şekillenmekte olan demokrasi ve çok-tarafllık birlikteliği konusunda önerilerini ve katkılarını sunmalıdır; Avrupa'nın Geleceği Konferansı bu açıdan yararlı bir zemin oluşturmaktadır. Karmaşık ve dayanıklı toplum yapısıyla artık Türkiye'nin geleceğe dönük bir “anlatıya” ihtiyacı bulunmaktadır. Türkiye sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşlarının geleceğe dönük böyle bir anlatının inşasına katkıları hem Türkiye'nin geleceğini şekillendirmek, hem de tıkanan Türkiye-AB ilişkilerine yeni bir soluk aldirmek için gerekmektedir.

Sonuç: Geleceğe Yönelik Öneriler

- Uzun süren Koronavirüs salgını ile sarsılan çalkantılı uluslararası ortamda gelecek kaygıları ve tartışmalarının ön plana çıktığı bir dönemden geçilmektedir. Koronavirüs salgınıyla birlikte yaşanan sosyo-ekonomik sorunlar, bir yandan çoklu-kriz ortamını derinleştirirken, diğer yandan da krizlere yol açan söylem ve politikaların da gözden geçirilmesinin gereğini ortaya çıkarmaktadır.
- Bu sancılı ortam, hem küreselleşmenin yarattığı sosyo-ekonomik eşitsizliklerin nedeni olan neoliberal politikaların değiştirilmesinin şart olduğunu gösterirken, hem de bu politikalarla iç içe gelişen otoriter/popülist ve tek taraflı iç ve uluslararası yönelişlerle de mücadele edilmesinin ve farklı seçenekler yaratılmasının önemine dikkat çekmektedir.
- Korona sonrası dünyada uluslararası sistemde sorunlara yol açan iç ve uluslararası söylem ve politikalar yeniden tanımlanmakta; bu süreçte demokrasi-çok taraflılık ilişkisi canlanmaktadır. ABD'de Biden'ın başkanlığa seçilmesiyle transatlantik ilişkilerde büyük bir değişim gözlenmekte, ABD'nin AB ile beraber demokrasi ve çok-taraflılık birlikteliğini gündemlerinin merkezine yerleştirdiği belirginleşmektedir. Bu birlikteliğin temelinde ise iç ve uluslararası yönelişler açısından kapsamlı bir “yeşil

dönüşüm” söylemi ve politikasının ağırlık kazanacağı anlaşılmaktadır. Hem kapsayıcı bir demokrasi, hem de kapsayıcı bir çok-taraflı işbirliği yaratma çerçevesinde yeşil dönüşüm meselesi kritik önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra vatandaşların temel ihtiyaçları olan sağlık, gıda güvenliği ve işsizlik gibi hayati konular sosyal kapsayıcılık amaçlayan demokrasi/çok-taraflılık birlikteliği için belirleyici önceliklerdir.

- Koronavirüs ortamında uzun süredir ertelenen “Avrupa'nın Geleceği Konferansı” demokrasi ve çok taraflılık birlikteliğinin canlandığı bir döneme denk gelecek, geleceğe dönük yeşil, dijital dönüşüm, sağlık, gıda güvenliği ve işsizlik gibi kritik konuların ön plana çıkacağı bir gündemle 9 Mayıs Avrupa Günü'nde açılmıştır. Bir yıl sürmesi öngörülen bu Konferans, bundan önceki gelecek toplantılarından farklı olarak “halk merkezli” olmayı ve katılımcı bir şekilde Avrupa vatandaşlarının geleceğini etkileyecek kritik sorunların tartışılmasına uygun bir zemin sağlamayı amaçlamaktadır.
- Geleceğe dönük tartışmaların yaşandığı bu ortamda, Türkiye'nin iç ve uluslararası yönelişlerinden yorulan sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların geleceğe yönelik yeni bir “anlatıya” ihtiyacı bulunmaktadır. Bu anlatı açısından geleceğe dönük gündemiyle demokrasi/çok-taraflılık birlikteliği önemli bir potansiyele sahiptir. Bu anlatı, bir yandan halkın temel ihtiyaçlarına öncelik veren ve sosyal kapsayıcılığı artıran sağlık, gıda güvenliği ve işsizlik gibi konulara yoğunlaşırken, diğer yandan geleceğe dönük kapsamlı yeşil, dijital dönüşüm söylem ve politikalara ağırlık vermelidir. Halk-merkezli Avrupa'nın Geleceği Konferansı “halktan-halka” diyalog kanallarıyla Türkiye'nin sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlarına umut aşılayabilecek yeni bir anlatı oluşturulmasına olanak sunmaktadır. Bu platform, Türkiye'nin geleceğine ilişkin bir tartışma ufku açarken, aynı zamanda da tıkanan ve kısır döngü de seyreden AB-Türkiye ilişkilerine de yeni açılımlar sağlama şansına sahiptir. Bu ilişkide tıkanan bazı temel konulara geleceğe dönük yeni boyutlar getirme olanağı sağlayabilir.

- Bu konuların başında tıkanan “gümrük birliği güncellenmesi” meselesi gelmektedir. Geleceğe dönük kapsamlı yeşil ve dijital dönüşüm konusu uzun zamandır kısır döngü yaşanan bu soruna yeni boyutlar getirebilir. Gümrük birliğinin geleceğe dönük bir şekilde güncellenmesi ise kurallara ve kurumlara dayalı bir ekonomik sistemin oluşması, çok- taraflı işbirliğinin gelişmesi ve özel sektörün bu çerçevede geleceğe dönük dönüşümü açısından hayati önem arz etmektedir.
- Kısır döngüde seyreden ve AB-Türkiye ilişkilerini tıkayan Kıbrıs sorunu açısından da yeşil dönüşümün yeni ufuklar sunma olasılığı bulunmaktadır. Enerji alanındaki gerginliklerin iyice kördüğüm haline getirdiği Kıbrıs sorunu yeşil dönüşüm söylem ve politikalarıyla başka bir düzlemde ele alınma ve değerlendirilme olanağına kavuşabilir.
- Türkiye-AB ilişkilerindeki gerginliklere son dönemde damga vuran Doğu Akdeniz bölgesindeki sorunlarda da bölgesel yeni yaklaşımların ve işbirliği ortamının gelişmesi geleceğe dönük yeşil dönüşüm söylem ve politikalarla daha mümkün gözükmektedir.
- Geleceğe yönelik bu olasılıkları geliştirmek için ise Türkiye sivil toplum kuruluşlarının içeride Paris İklim Anlaşması'nın onaylanması yönünde baskılarını artırması, diğer yandan da yeşil dönüşüm söylem ve politikaların Doğu Akdeniz bölgesinde yayınlştırılması alanında çağrıda bulunmaları kritik önem arz etmektedir.

Notlar

- 1 | Bu çalışmaya, Avrupa'nın Geleceği Konferansı hakkında bilgileri toplayarak destek veren öğrencim ve İPM stajyeri Oğuzhan Sabuncu'ya teşekkürlerimi sunarım. Karl Polanyi, The Great Transformation, (Boston: Beacon Press, 2001 basımı).
- 2 | Krizlerin Avrupanın Geleceği tartışmaları ile kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. Atila Eralp ve Nilgün Öner “Değişen Dünya, Avrupanın Geleceği ve Çoklu Kriz” Galip Yalman'a Armağan, yakında çıkacak.
- 3 | Nathalie Tocci, How coronavirus will upturn the global order, Politico, Nisan 2020. <https://www.politico.eu/article/coronavirus-upturns-global-order-china-united-states/>.
- 4 | Atila Eralp ve Fuat Keyman, A Fumbling or Enabling European Union: Envisioning Multilateralism in a Post-Corona World, İPM Politika Notu, Mayıs 2020.
- 5 | Ursula von der Leyen, A Union that strives for more: My agenda for Europe: political guidelines for the next European Commission 2019-2024, İletişim Genel Müdürlüğü, Avrupa Komisyonu, 2019.10.09, <https://op.europa.eu/s/n7m1>.
- 6 | Joseph Borrel, The Post-Coronavirus World is Already Here, Politika Notu, Avrupa Dış İlişkiler Konseyi, 30April2020. https://www.ecfr.eu/publications/summary/the_post_coronavirus_world_is_already_here.
- 7 | Daron Acemoğlu, Salgın Derinden Etkileyecek, Sistemin Değişmemesi Mümkün Değil. Diken, 3Nisan,2020, <http://www.diken.com.tr/prof-acemoglu-salgin-derinden-etkileyecek-sistemin-degismemesi-mumkun-degil/>. Dani Rodrik, Will COVID-19 Remake the World? Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nisan 2020. <https://www.iwm.at/closedbutacitve/corona-focus/dani-rodrikwill-covid-19-remake-the-world/>.

- 8 | Frank M. Snowden, *The Epidemics and Society: From the Black Death to the Present*, (Yale University Press, 2019).
- 9 | Edward H. Carr, *The Twenty Years Crisis, 1919-1939* (London: Palgrave, Macmillan, 1939).
- 10 | Charles Tilly, *Coercion, Capital and European States, AD 990-1990* (Cambridge, Mass.: Blackwell,1990).
- 11 | Atila Eralp, *Türkiye-Avrupa Bütünleşmesi: Tarihsel-Düşünsel Ortam ve Değişim*, Belgin Akçay, Sinem Akgül Açıkmeşe (der.) *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Tarihçe, Kurumlar ve Politikalar/* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017), ss. 69-82.
- 12 | Ivan Krastev, and Stephen Holmes, *The Light That Failed, Why the West is Losing the Fight for Democracy* (London: Pegasus Books, 2020).
- 13 | Alan Milward, *The European Rescue of the Nation State* (London: Routledge, 2000).
- 14 | White Paper on the Future of Europe and the Way Forward (2017, Mart 1). Reflections and Scenarios for the EU 27, Avrupa Komisyonu.
- 15 | Avrupa'nın geleceğine ilişkin farklı senaryoların değerlendirilmesi için bkz. Atila Eralp, "Değişen Dünya, Farklı Avrupa, Aynı Reçete mi?" Perspektif, 9 Mayıs 2020.
- 16 | Atila Eralp, *Multilateralism Matters: Toward A Rules-Based Turkey-EU Relationship*. İPM Mercator Politika Notu, May 2019.
- 17 | Avrupa'nın Geleceği Konferansının kapsamlı değerlendirilmesi için bakınız, Johannes Greubel, "The Conference on the Future of Europe: Comparing the Joint Institutions' Declarations", European Policy Centre, 9,03,2021 ve Corina Stratulat ve Janis Emmanoulidis, "The Conference on the Future of Europe: Mind the Gaps", European Policy Centre, 12,03,2021.
- 18 | Corina Stratulat ve Janis Emmanoulidis, "The Conference on the Future of Europe: Mind the Gaps", European Policy Centre, 12,03,2021.
- 19 | Zirve kararlarının değerlendirilmesi için bkz. Nilgün Arısan Eralp, et. al., "EU-Turkey Relations After the Council Summit:A Chance for Reengagement or Facing a Complete Breakdown?", IPC Policy Brief, Kasım 2020. Nilgün Arısan Eralp, et. al., "Turkey-EU Relations Before the March Summit:the Way Forward", IPC Policy Brief, Mart 2021.
- 20 | Bu konuda üç sivil toplum kuruluşunun çağrısı için bkz. İPM-İKV-TEPAV Ortak Çağrısı, "Türkiye 'Yeşil Dönüşüm'e Uyumda Geç Kalmamalı", 08 Mart,2021.

İstanbul Politikalar Merkezi-Sabancı Üniversitesi-Stiftung Mercator Girişimi Hakkında

İstanbul Politikalar Merkezi-Sabancı Üniversitesi-Stiftung Mercator Girişimi, Türkiye-Almanya ve Türkiye- Avrupa arasındaki akademik, politik ve sosyal bağları güçlendirmeyi hedeflemektedir. Ortaklığın kuruluş amacı, küreselleşen dünyada bilgi sahibi olma ve 21. yüzyılın koşullarıyla yüzleşebilmek için fikir ve insan alışverişinin önkoşul olduğu inancından kaynaklanmaktadır. Girişim, Avrupa bağlamında ve küresel ölçekte Türkiye ve Almanya'nın geleceği konusunda kurucu tarafların önemli olduğuna inandığı AB-Almanya-Türkiye ilişkileri ve İklim Değişikliği alanlarına odaklanmaktadır.

Atila Eralp, 2020/21 Mercator-İPM Kıdemli Araştırmacısı'dır.

Bu politika notundaki yorumlar ve varılan sonuçlar, tamamen yazara aittir ve İPM'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Avrupa'nın Geleceği Tartışması: Değişen Küresel Bağlamda Türkiye-AB İlişkilerini Yeniden Canlandırmak

14 s.; 30 cm. - (İstanbul Politikalar Merkezi-Sabancı Üniversitesi-Stiftung Mercator Girişimi)

Kapak Tasarımı ve Mizanpaj: MYRA

2021

ISBN 978-625-7329-17-0

İstanbul Politikalar Merkezi

Bankalar Caddesi Minerva Han No: 2 Kat: 4
34420 Karaköy-İstanbul
T +90 212 292 49 39
ipc@sabanciuniv.edu - ipc.sabanciuniv.edu

İ P M

İSTANBUL POLİTİKALAR MERKEZİ
SABANCI ÜNİVERSİTESİ
STIFTUNG MERCATOR GİRİŞİMİ